

ДЕРКАЧ Л.М.,

доктор психологічних наук,
професор кафедри психології,
Дніпровський гуманітарний
університет, м. Дніпро, Україна

ПУПЧЕНКО В.А.,

магістрант II року навчання
кафедри психології,
Дніпровський гуманітарний
університет, м. Дніпро, Україна

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ГОТОВНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ ДО НАВЧАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

DERKACH L.M., PUPCHENKO V.A. **Theoretical and methodological problems of preschoolers' readiness to study in primary school: foreign experience.** *The given article presents burning issues of theory and methodology of preschoolers' readiness (aged 5-6) to learning at a primary school on the basis of the review of the latest western psychology research. Disputable definitions of the notion readiness to school learning, its structure components and specifics of psychological diagnostics instruments usage are provided. Future perspectives of scientific investigation on the optimal and effective ways of readiness elaboration in starters at a primary school are outlined in different cross-cultural environments.*

Keywords: school readiness, readiness to learning, western psychology experience, theory and methodology problems, primary school, cognitive processes, psychological diagnostics.

ДЕРКАЧ Л.М., ПУПЧЕНКО В.А. **Теоретико-методологічні проблеми готовності дошкільників до навчання у початковій школі: зарубіжний досвід.** У даній статті обґрунтовується актуальність проблеми готовності старших дошкільників (5-6 років) до навчання у початковій школі на матеріалі огляду та аналізу психологічних досліджень зарубіжних фахівців. Наводяться дискусійні визначення поняття «готовність до навчання в початковій школі» з позиції теорії та практики психолого-педагогічних досліджень західної психології. Висвітлено структуру та компонентний склад феномену, що

аналізується, наведено особливості використання психодіагностичного інструментарію, окреслено перспективи подальших наукових пошуків оптимізації рівня психологічної готовності дошкільників до навчання у школі з позицій кросс-культурного підходу.

Ключові слова: готовність до навчання в школі, закордонний досвід, теоретико-методологічні проблеми, початкова школа, пізнавальні процеси, психодіагностика.

ДЕРКАЧ Л.М., ПУПЧЕНКО В.А. **Теоретико-методологические проблемы готовности дошкольников к обучению в начальной школе: зарубежный опыт.** В данной статье обосновывается актуальность проблемы готовности старших дошкольников (5-6 лет) к обучению в начальной школе на материале обзора и анализа психологических исследований зарубежных специалистов. Приводятся дискуссионные определения понятия готовность к обучению в начальной школе с позиции теории и практики психолого-педагогических исследований западной психологии. Освещены структуру и компонентный состав анализируемого феномена, приведены особенности использования психодиагностического инструментария, очерчены перспективы дальнейших научных поисков оптимизации уровня психологической готовности дошкольников к обучению в школе с позиций кросс-культурного подхода.

Ключевые слова: готовность к обучению в школе, зарубежный опыт, теоретико-методологические проблемы, начальная школа, познавательные процессы, психодиагностика.

Постановка проблеми. Готовність дошкільників до навчання у початковій школі є предметом уваги широкого кола науковців як в Україні, так і за кордоном. Так, аналіз психологічної літератури (1;2;3;5;6;7;8) засвідчує наявність психологічних досліджень присвячених з'ясуванню різних векторів проблемного поля досліджуваного феномену. Дискусійним залишається питання про визначення поняття готовності до навчання у різних глобальних парадигмах. Але, на наш погляд, об'єднуючим фактором наукових пошуків учених США, європейських країн та Австралії є констатація існуючого протиріччя про значущість готовності дошкільника до шкільного навчання та браком його готовності до включення в систему шкільного навчання в початковій школі.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. У зарубіжній педагогічній психології та психології розвитку розробки теоретико-методологічних проблем феномену готовності дітей старшого дошкільного віку представлені у сучасних дослідженнях психологів Великої Британії [8], США [6], Австралії[4], Данії, Естонії, Німеччині, Швеції [12], Чехії [11] та інших країн світу.

У руслі нашого дослідження суттєвим вбачаємо підкреслити протиріччя між теорією і практикою, які були виявлені закордонними психологами у ході теоретико-емпіричних досліджень психологічної готовності дошкільників до шкільного навчання.

Як загальновідомо, в умовах сучасності вагомим у навчальному процесі є **якісне забезпечення** формування пізнавальних процесів з урахуванням вікової категорії тих, хто навчаються. Але, як зазначають [5 6;8;9;13]та інші, реалії сучасної ситуації досвіду європейських психологів свідчать про низку проблем перехідного періоду старшого дошкільника від дитячого садочка до початкової школи. Детермінантами такої ситуації, як свідчить наш літературний огляд психологічних джерел, виступають:

1. Незадовільний рівень сформованості когнітивних функцій дитини [Brown, 2021]
2. темперамент, рівень сформованості готовності до шкільного навчання, очікувані позитивні наслідки успішного та ефективного навчання в майбутньому [Potmesilova and Potmesilov, 2021];
3. взаємозв'язок між фізичною активністю, саморегуляцією (брак уваги) та компонентом готовності, зокрема когнітивної [Bai et al, 2021];
4. брак самоконтролю вербальної поведінки; стратегій ефективної комунікації з іншими дорослими [Sandberg et al, 2015];
5. незрілість окремих зон головного мозку дитини як наслідок її незадовільного онтогенетичного розвитку від 0 до 5 років [Matthew Lieberman];
6. батьківська візія психологічної готовності дитини до шкільного навчання, види та рівні психолого-методичної та соціальної допомоги батькам майбутніх школярів [Davies, Cooper, Bains, 2020];
7. брак відповідних моделей соціальної адаптації першокласників до шкільного середовища, неспроможність до суворого дотримання правил та вимог шкільного навчального закладу [Pan Q et al, 2019];

Отже, різні парадигмальні підходи до феномену, що вивчаються, фокусують увагу на різних умовах, структурних компонентах, детермінантах, динаміці формування окремих складових структури психологічної готовності дитини до навчання у сучасній початковій школі.

Мета дослідження – з теоретичне визначення придатності використання методологій психологічних досліджень зарубіжних психологів щодо готовно-

сті до шкільного навчання дошкільників, а також визначення для практичного застосування в українському освітньому просторі з метою підготовки нових фахівців-психологів до забезпечення якості європейських стандартів.

Виклад основного матеріалу. Завданнями щодо досягнення даної мети було дослідити:

1. психологічну сутність поняття «готовність до школи» в наукових дослідженнях закордонних психологів;
2. актуальні, але малодосліджені теоретико-методологічні проблеми психологічної готовності дитини молодшого шкільного віку до навчання в початковій школі в освітньому просторі США, Великої Британії, Австралії, Данії, Німеччини, Естонії, Швеції та узагальнити їх досвід;
3. траєкторії подальших наукових розвідок у підготовці дітей дошкільного віку до навчання у школі з урахуванням інноваційних підходів до формування та розвитку складових готовності (мотиваційних, ціннісних, інтелектуальних).

У психологічних контекстах західної психології «готовність до навчання у початковій школі» найчастіше трактується як система навичок, яка формується та розвивається в онтогенезі. До структури «готовності» включають: рівень соціально-емоційного, когнітивного, мовленнєвого, фізичного розвитку та загальної грамотності. Поряд з наведеними складовими готовності до шкільного навчання важливим компонентом її структури є здатність дитини до концентрації уваги на виконанні завдань, демонструвати зацікавленість та інтерес до навчання, навички комунікації з дорослими [4-5, 8-13].

Актуальні теоретико-методологічні проблеми освітніх парадигм та модернізаційних трансформацій у системі дошкільної та початкової освіти США надано у дослідженнях Jackson D et al., [9], Williams P [13], Pan Q et al [10], Bond T [5] та ін.

В наведених публікаціях висвітлено американський досвід дослідження готовності дошкільників до навчання у початковій школі з огляду на дискусійні питання, які не дають можливості дійти консенсусу. Зокрема, це зв'язок між несприятливим досвідом дитинства та показниками готовності до навчання у школі. Вибірка досліджуваних дорівнювала 15402 дітей у віці від 3 до 5 років [9]. Автори дійшли висновку, що батьки дітей, що постійно продукували стрес та мали обмежений досвід використання батьківських позитивних практик виховання та навчання, слугували основними медіаторами зв'язку.

Вимоги до структури готовності дитини до шкільного навчання (соціально-емоційного, когнітивного, мовного, фізичного, мотиваційного рівню розвитку), здатність родини та соціуму, дитячого навчального закладу підтримати кожного дошкільника з урахуванням вимог до навчання, має бути строго

координованою, поетапною системою з навчанням та вихованням у дитячому садочку [13]. Акцентовано увагу на тому, що багато дітей в США приходять в дитячий садок з порушеннями та обмеженим рівнем розвитку у їх соціальній, емоційній, когнітивній та інших сферах. Подано пропозиції щодо негайного розроблення програм допомоги сім'ям з боку педіатрів та Американської Академії Педіатрії, орієнтованих на прискорення соціально-емоційного розвитку дітей, членів їх родин для забезпечення успіху у шкільному навчанні та благополуччі у житті. Рекомендовані Програми візитів педіатрів до родин, освітні Програми, Програми соціальної підтримки сімей, Програми відвідування дитячих музеїв та бібліотек та ін., які готують підґрунтя для формування готовності дошкільників до шкільного навчання у початковій школі.

В лонгітюдному дослідженні [10] здійснена спроба визначити профілі готовності дошкільників до навчання та їх прогностичний потенціал диференційовано маркувати академічні досягнення. У дослідженні прийняли участь 14954 дітей, що відвідували дитячий садок від 44.81 до 87.98 місяців. Була використана шкала готовності до навчання в школі, яка містила в собі 6 показників, зокрема:

- Показники здоров'я
- Саморегуляції
- Соціального та емоційного розвитку
- Мовленнєвого розвитку
- Когнітивного розвитку
- Сформованість підходів до навчання

Отримані дослідниками емпіричні дані свідчать про те, що виділено 41 профіль готовності до шкільного навчання, серед них 6 профілів, що становить 85% вибірки досліджуваних з притаманними складовими готовності до навчання та потенціалом розвитку:

1. позитивний потенціал розвитку (28%);
2. здатність до аналізу ситуації ризику (24%);
3. особистісний та соціальний потенціал розвитку (20%);
4. когнітивний та мовний потенціал (5%);
5. здоров'я (5%);
6. когнітивний, особистісний та соціальний потенціал (3%).

Автори лонгітюдного дослідження також довели, що рівень розвитку **саморегуляції дошкільника** є важливим показником його структури готовності до навчання, а також відіграє важливу роль у формуванні соціальних та особистісних навичок у розвитку здібностей до навчання математики та читанню.

В руслі окреслених проблем аналізу готовності дошкільника до навчання визначені проблемні питання поняття готовності до навчання у англійській

системі дошкільного навчання. Так стаття [8] присвячена також аналізу складових поняття готовності до шкільного навчання, але з погляду розуміння концептуальних положень феномену самими батьками. Дискусійним моментом у розумінні англійських батьків є уявлення про **домінантні аспекти** формування та розвитку компонентів готовності:

1. фізичне здоров'я
2. соціальне здоров'я
3. емоційне здоров'я.

Зовсім протилежної точки зору дотримуються інші батьки, для яких пріоритетними у процесі підготовки дітей до початкової школи є розвиток когнітивних навичок, рахування та загальна грамотність. При цьому, батьки фокусують увагу на тому, що у першу чергу вихователям необхідно розвивати когнітивний потенціал дошкільника.

Спільний міжнародний проект дослідників з Данії, Естонії, Німеччини та Швеції [12] мав на меті наукове осмислення крос-культурних проблем, пов'язаних з рівнем **свідомого** відношення дітей у чотирьох країнах до майбутніх перспектив навчання. Зокрема, як діти старшого дошкільного віку сприймають та оцінюють навчання в дитячих садках та інших навчальних закладах. У висновках, базуючись на концептуальних положеннях культурно-історичної концепції про розвиток вищих психічних функцій Л.С.Виготського та його ідею про свідомий підхід до навчання, автори констатують:

1. діти з чотирьох наведених країн мають особисте уявлення про перспективи свого навчання в даний час і в майбутньому;
2. доцільним та бажаним є установка з боку дорослих на системні запитання адресовані дошкільним: «що ти зараз робиш?» і «для чого ти це робиш?» з метою формування свідомої, цілеспрямованої ігрової або навчальної діяльності.

Перспективним напрямком проблеми, що аналізується, з нашої точки зору є проблема сензитивного періоду навчання дошкільників у зв'язку із дозріванням відділів головного мозку у період від 0 до 5 років. Відомий фахівець Метью Ліберман доводить, що **вік дитини до 5 років є найбільш сприятливим для навчання та розвитку, тобто змін**, тому, що у віці 6 років мозок дитини досягає 95 % розміру дорослої людини. Крім того, фокусується увага на тому, яким чином досвід розвитку дитини від 3 до 5 років, як найбільш важливий в житті особистості, є відображенням в нашій культурі, соціумі та освітянських системах. Отже, з нашої точки зору, не вирішеною та актуальною як в теоретичному, так і в прагматичному аспекті, залишається проблема наповнення наведеного періоду онтогенетичного розвитку дитини найкращим, ефективним інтелектуальним, соціально-емоційним, мотиваційним досвідом та компетенціями, що забезпечать високий рівень свідомого

навчання, досягнення позитивних успіхів у різних видах діяльності, стабільності та балансу, благополуччя в житті.

У системі психологічних поглядів науковців Чехії, Англії та Іспанії[11] на досліджувану нами проблему актуальним напрямком дослідження психології готовності до навчання у початковій школі є проблема зв'язку темпераменту дошкільника та майбутніх успіхів у навчанні. В світлі цієї проблеми фахівці проаналізували різні психологічні підходи, а також вплив позитивної та негативної емоційності на моделі поведінки дітей під час навчання у навчальних закладах.

Однією із малодосліджених проблем психології готовності до шкільного навчання є дослідження австралійських вчених взаємозв'язку фізичної активності, саморегуляції дошкільників на рівень їх когнітивного розвитку у дошкільний період. Отримані кількісні та якісні показники свідчать про пряму залежність рівня сформованості когнітивного розвитку дитини від інтенсивності фізичних навантажень. Подальше вивчення проблеми планується в плані осмислення причинно-наслідкових зв'язків із плином часу.

Висновки.

З'ясувавши наявний та вірогідний в перспективі стан розвитку та розробленості проблеми готовності дошкільників до навчання у початковій школі ученими США, європейських країн та Австралії доходимо до наступних висновків:

1. За підсумками наведених вище досліджень та їх аналізу у царині педагогічної психології та психології розвитку у західній психології з актуальної теоретико-методологічної проблеми готовності дошкільників до навчання у початковій школі, а також прагматичний інтерес науковців підсилює потреба удосконалення практики дошкільної підготовки дітей у різних країнах світу, і в Україні зокрема.
2. Проблема готовності учнів до навчання в початковій школі як дискусійна, і до сього часу не вирішена в глобальній психології проблема, (особливо в постковідний період), заслуговує на належну увагу та потребує ретельного вивчення. Зокрема, методологічні основи дослідження та формування соціально-емоційного, когнітивного, інтелектуального та мотиваційного компонентів структури готовності компоненту до навчання.
3. У дослідженнях проблематики готовності до навчання в останні роки наукову зацікавленість викликають дослідження індивідуальних особливостей саморегуляції та динаміка формування інтелектуальної готовності дітей до навчання у початковій школі.

Перспективи подальших досліджень. Перспективами подальших розвідок вбачаємо у детальному дослідженні крос-культурних наслідків емпірич-

них досліджень з позитивною динамікою розвитку основних складових структури готовності дошкільників до навчання.

Список використаних джерел:

1. Васильковська К.В., Видолоб Н.О. Емпіричне дослідження особливостей соціально-психологічної адаптації дітей раннього віку до умов закладу дошкільної освіти// Перспективи розвитку сучасної психології Зб.наук. праць.Вип.7.м.Переяслав, 2020. –С.13-20.
2. Деркач Л.М., Голенко К.П. Психологія прихованої дитячої агресії: причини та профілактика// Всеукраїнський науково-практичний журнал «Директор школи, ліцею, гімназії» - спеціальний тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». -№6. Кн.2.-Том II (80). –К.: Гнозис, 2018. –С267-280.
3. Мамедова В.В. Психологічна готовність до навчання дітей старшого дошкільного віку у контексті нової української школи // Перспективи розвитку сучасної психології. Зб. наук. праць.Вип.7.М.Переяслав, 2020. –С.110-118.
4. Bai P, Jonsson S. (2021).The Relationship Between Physical Activity, Self-Regulation and Cognitive School Readiness in Preschool Children. International Journal of Environmental Research and Public Health. Vol.18(1660-4601/18/Issue 22 (1660-4601/18/22.
5. Bond T. (2008). Cognitive Development and School Readiness. In: Encyclopedia of Educational Psychology. Publisher: SAGE
6. Brown C., Barry D. (2021). Make Kindergarten “Funner”. Examining How Kindergartners made Sense of the Changed Kindergarten. Teachers College Record 123 (6):1-28.
7. Derkach L.(2000). Early Childhood Care and Development in Ukraine// Early Childhood in Central and Eastern Europe: Issues and Challenges.action Research in Family and Early Childhood. UNESCO Education Sector Monograph No.13/2000. First Central and Eastern European Early Childhood Care and Development Meeting (Budapest, Hungary, October 24-28, 1999.) – pp.48-54.
8. Davies N., Cooper R., Bains M. (2020). What is School Readiness? A Qualitative Exploration of Parental Peceptions in England. Journal of Health Visiting, Vol.8, No.8.
9. Jackson D.B., Testa A, Vaughn M.G. (2020). Adverse Experiences and School Readiness Among Preschool-Aged Children. J.Pediatr, 2021:230:191. Epub.2020 Nov24.
10. Pan Q., Trang K. Love H et al. (2019). School Readiness Profiles and Growth in Academic Achievement. Front. Educ.4:127 doi. Org/10.3389/feduc.2019.00127

11. Potmesilova P., Potmesil M. (2021). Temperament and School Readiness – A Literature Review. *Front Psychol.*2021;12:599411. doi:10.3389/fpsyg.2021.599411.
12. Sandberg A., Brostrom., Johansson I et al. (2015). Children's Perspective on Learning: An International Study in Denmark, Estonia, Germany and Sweden. *Early Childhood Educ.J.* Springer Publication. DOI: 10.1007/s10643-015-0759-5.
13. Williams P.G., Lerner M.A. Council On Early Childhood, Council On School Health. *Pediatrics*, 2019, 144(2) Epub 2019 Jul22.

Transliteration of References:

1. Vasytkovska K.V., Vydolob N.O. (2020). Empiryczne doslidzhennia osoblyvosti sotsialno-psykholohichnoi adaptatsii ditei rannoho viku do umov zakladu doshkilnoi osvity// *Perspektyvy rozvytku suchasnoi psykholohii* Zb.nauk. prats.Vyp.7.m.Pereiaslav. S.13-20.
2. Derkach L.M., Holenko K.P. (2018). Psykholohiia prykhovanoi dytiachoi ahresii: prychny ta profilaktyka// *Vseukrainskyi naukovo-praktychnyi zhurnal «Dyrekto shkoly, litseiu, himnazii» - spetsialnyi tematychnyi vypusk «Vyshcha osvita Ukrainy u konteksti intehtatsii do yevropeiskoho osvitnoho prostoru»*. №6. Kn.2. Tom II (80). K.: Hnozs, 2018. S. 267-280.
3. Mamedova V.V. (2020). Psykholohichna hotovnist do navchannia ditei starshoho doshkilnogo viku u konteksti novoi ukrainskoi shkoly // *Perspektyvy rozvytku suchasnoi psykholohii*. Zb. nauk. prats. Vyp.7. M.Pereiaslav. S. 110-118.
4. Bai P, Jonsson S. (2021).The Relationship Between Physical Activity, Self-Regulation and Cognitive School Readiness in Preschool Children. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. Vol.18(1660-4601/18/Issue 22 (1660-4601/18/22.
5. Bond T. (2008). Cognitive Development and School Readiness. In: *Encyclopedia of Educational Psychology*. Publisher: SAGE
6. Brown C., Barry D. (2021). Make Kindergarten “Funner”. *Examining How Kindergartners made Sense of the Changed Kindergarten*. *Teachers College Record* 123 (6):1-28.
7. Derkach L.(2000). Early Childhood Care and Development in Ukraine// *Early Childhood in Central and Eastern Europe: Issues and Challenges.action Research in Family and Early Childhood*. UNESCO Education Sector Monograph No.13/2000. First Central and Eastern European Early Childhood Care and Development Meeting (Budapest, Hungry, October 24-28, 1999.) – pp.48-54.
8. Davies N., Cooper R., Bains M. (2020). What is School Readiness? A Qualitative Exploration of Parental Peceptions in England. *Journal of Health*

- Visiting, Vol.8, No.8.
9. Jackson D.B., Testa A, Vaughn M.G. (2020). Adverse Experiences and School Readiness Among Preschool-Aged Children. *J.Pediatr*, 2021:230:191. Epub.2020 Nov24.
 10. Pan Q., Trang K. Love H et al. (2019). School Readiness Profiles and Growth in Academic Achievement. *Front. Educ.*4:127 doi. Org/10.3389/feduc.2019.00127
 11. Potmesilova P., Potmesil M. (2021). Temperament and School Readiness – A Literature Review. *Front Psychol.*2021:12:599411. doi:10.3389/fpsyg.2021.599411.
 12. Sandberg A., Brostrom., Johansson I et al. (2015). Childrens Perspective on Learning: An International Study in Denmark, Estonia, Germany and Sweden. *Early Childhood Educ.J.* Springer Publication. DOI: 10.1007/s10643-015-0759-5.
 13. Williams P.G., Lerner M.A. Council On Early Childhood, Council On School Health. *Pediatrics*, 2019, 144(2) Epub 2019 Jul22.

DERKACH L.M.

Doctor of Psychology, Professor of Psychology, Dnipro University for the Humanities, Dnipro, Ukraine
E-mail: lydia48@i.ua

PUPCHENKO V.A.

Master's student of the II year of study, Department of Psychology, Dnipro University for the Humanities, Dnipro, Ukraine
E-mail: viktoria66571@gmail.com

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PROBLEMS OF PRESCHOOLERS' READINESS TO STUDY IN PRIMARY SCHOOL: FOREIGN EXPERIENCE

<https://doi.org/10.38014/osvita.2022.89.25>